

REPRIMAREA UNUI FENOMEN PERICULOS. DESPRE AUTOMUTILARE ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

THE REPRESSION OF A DANGEROUS PHENOMENON. ABOUT SELF-INFLECTED WOUNDS IN WORLD WAR ONE

Col. (r) prof.univ.dr. Ion GIURCĂ*
Col.drd. Liviu CORCIU**

Cu amintirile Războiului pentru Întregirea României încă proaspete în memoria societății, Constantin Kirițescu, invocând principiul respectării adevărului, spunea că „nu întreg materialul omenesc al armatei noastre a fost la înălțimea recunoscută de străini și cântată de noi”. Și, mai departe, adăuga: „Unii dintre cei mobilizați, lipsiți de rezistență morală și insuficient instruiți, au fost aruncați totuși în luptă, demoralizând și pe camarazii lor”, o posibilă explicație în viziunea marelui istoric, pentru cazurile de fugă, de predare în masă sau de „automutilare care au determinat în unele părți cele mai severe măsuri de represiune”. La acest aspect al războiului nostru, din perioada 1916-1920, ne propunem să găsim răspunsuri la întrebări precum: De ce, de ce a apărut, de ce a fost necesară reprimarea acestui fenomen și care au fost implicațiile?

Having the War for Romanian Reunification experience still fresh in the social memory, Constantin Kirițescu, invoking the respect for truth principle stated that: „not all our army’s human material reached the peaks recognized by the foreigners and praised by us”. Some of those deployed, lacking moral resilience and being insufficiently instructed, had been however thrown into battle also demoralising their comrades, a possible explanation according to the great historian for cases of fleeing, mass surrender or self-inflicted wounds which, in some regions, brought upon themselves the most severe repression measures. We thereby aim to find answers to these aspects regarding our war during 1916-1920, such as: why did they appear, why was the repression of this phenomenon necessary and what other things were involved?

Cuvinte-cheie: automutilare; reprimare; curte marțială; pedeapsă; justiție militară.

Keywords: self-inflicted wounds; repression; court martial; punishment; military justice.

Invocând printre cauzele înfrângerii armatei române în campania anului 1916 și unele scăderi sufletești, Constantin Kirițescu a fost printre cei dintâi istorici ai Războiului de Întregire care a abordat și subiecte sensibile, în condițiile în care cunoscuta sa lucrare a fost finalizată în perioada existenței unui curent de „glorificare cu orice preț”, început în perioada interbelică și ajuns la apogeu la două decenii după cel de-al Doilea Război Mondial.

Un astfel de subiect este *automutilarea*, fenomen ce pare să fi apărut în condițiile controversatei măsuri a sporirii efectivelor, adoptată odată cu intrarea României în război, când, prin mobilizare, s-au constituit unități noi prin „diluarea celor existente”¹.

Astfel, unii dintre cei mobilizați, majoritatea lipsiți de rezistență fizică sau morală, cu o instrucție

militară insuficientă, au fost totuși aruncați în luptă, unul dintre efecte fiind și demoralizarea camarazilor, o posibilă explicație, în viziunea istoricului, pentru cazurile de fugă, de predare în masă sau de „automutilare, care au determinat în unele părți cele mai severe măsuri de represiune”².

În cele ce urmează, ne propunem să detaliem legătura dintre automutilare și, după cum consemnează Constantin Kirițescu, severele măsuri de represiune adoptate, încercând să găsim răspunsuri la întrebările din rezumatul acestei lucrări.

În primul rând, trebuie subliniat, dacă mai era cazul, că automutilarea nu a apărut numai în rândul militarilor români, ci are, mai curând, un caracter general și universal, fenomenul fiind semnalat în rapoarte și date statistice încă de la începutul Primului Război Mondial, cel mai tehnologizat și distructiv război de până atunci.

În al doilea rând, privită strict ca o manifestare clinică, automutilarea a fost asociată de către specialiști cu afecțiunile psihologice extreme, indiferent de țara ori de mediul social din care

*Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

e-mail: ion_giurca@yahoo.fr

**Arhivele Militare Naționale Române

e-mail: liviu.corciu@yahoo.com

proveneau soldații care au suferit astfel de traume. Despre acestea se vorbește astăzi, utilizând acronimul PTSD – *post-traumatic stress disorder* –, care nu era cunoscut practicii medicale a acelor vremuri. În manifestarea acestor afecțiuni psihologice extreme, unii dintre soldați, tineri ajunși prematur și în mod violent la o formă severă de oboseală mintală, atingeau limitele fizice, fiind în stare să recurgă la tot felul de gesturi disperate³, precum automutilarea, în speranța, uneori deșartă, că vor scăpa cu viață.

Automutilarea în armata britanică și franceză

Conform unor surse⁴, în anii Primului Război Mondial, nu mai puțin de 729 de soldați canadieni din armata britanică au recurs la acest gest extrem, în dorința de a scăpa de serviciul activ, deși se consideră că numărul lor este departe de cel real, multe cazuri nefiind înregistrate, în timp ce altele au fost consemnate ca răni legitime, provocate de inamic.

Spre deosebire de alte infracțiuni, precum dezertarea ori lașitatea în fața inamicului, în armata Majestății Sale Imperiale britanice automutilarea nu era o infracțiune pasibilă de condamnare la moarte⁵, cu excepția cazurilor când fapta era săvârșită în linia întâi⁶.

Din acest motiv fapta în sine, chiar dacă apare în unele cazuri drept una complementară, iar nu ca act principal, nu figurează în statisticile oficiale privind pe acei soldați britanici, indiferent de naționalitate, care au fost condamnați la moarte și executați în anii Primului Război Mondial.

Așa se explică de ce unii militari canadieni din exemplul mai sus citat⁷, deși au fost judecați, pentru că și-au provocat plăgi prin împușcare la membrele superioare, nu au fost condamnați la moarte, ci au primit între 7 și 42 de zile de pedeapsă corporală, cunoscută în regulamente⁸ drept ”Field punishment no. 1”. Aplicată deseori soldaților britanici în timpul Primului Război Mondial, pedeapsa consta în legarea celui în cauză pentru o perioadă de până la două ore pe zi, încătușat la mâini și picioare de un obiect fix, care putea fi roata unui cheson ori un afet de tun.

Revenind la subiect, încă de la debutul războiului, au fost raportate cazuri⁹ de automutilare și în rândul trupelor coloniale britanice din Corpul de Armată Indian¹⁰, mai precis din perioada octombrie 1914 - aprilie 1915, când incidența cazurilor de simulare a unei afecțiuni¹¹ și de automutilare

înregistrate printre acești soldați a fost considerată semnificativă.

Analizând inițial perioada cuprinsă între 22 octombrie și 3 noiembrie 1914, statisticile au arătat o rată a spitalizării cu 57% mai mare în rândul soldaților britanici originari din India, comparativ cu cea a camarazilor originari din insulele britanice, în cazul rănilor suferite la membrele superioare, existând chiar suspiciuni că aceste răni ar fi fost autoprovocate¹².

În lipsa unor dovezi clare în acest sens, raportul nu exclude ca astfel de manifestări să fi fost o posibilă ilustrare a unei reacții psihologice „alergice” printre soldații indieni, având în vedere că aceștia fuseseră aduși pe un alt continent, într-o cultură diferită de a lor, și fuseseră aruncați într-un război atât de diferit față de cele cu care unii dintre ei erau deja obișnuiți.

De asemenea, raportul menționează fluctuații ale cazurilor înregistrate, care țin de scăderea moralului trupelor, o altă trăsătură a acestui fenomen, și par a fi direct proporționale cu evenimentele în derulare pe front. Astfel, a fost înregistrată o creștere a cazurilor de automutilare manifestată pe fondul scăderii moralului, ca urmare a implicării Corpului de Armată Indian în cea dintâi bătălie de la Ypres (19 octombrie - 22 noiembrie 1914), una dintre cele mai aprige încleștări din prima parte a Marelui Război de pe frontul occidental. A urmat o scădere bruscă a numărului de cazuri înregistrate după data de 22 noiembrie 1914, o singură creștere fiind cea din luna mai 1915, dar numai printre trupele proaspete aduse pe frontul francez, neobișnuite încă cu războiul de tranșee.

Spre deosebire de britanici, în armata franceză acuzațiile de acest gen erau tratate cu toată severitatea. Legislația franceză de la sfârșitul secolului al XIX-lea considera mutilarea voluntară un fenomen specific conșcripției, care ținea de sustragerea de la încorporare¹³. Astfel, fiind considerată de militari o practică specifică civililor, reprimarea acesteia a fost de competența tribunalelor de drept comun până în anul 1914.

Înființate în anul 1914, tribunalele militare speciale, *les conseils de guerre*, aveau, printre altele, și misiunea de a-i descuraja, prin exemple concrete, pe militarii francezi de la practica automutilării, care i-ar fi ținut departe de linia întâi, și sunt creditate cu cel puțin 35 de execuții, având la bază această acuzație¹⁴.

Este relevantă în acest sens directiva transmisă, la 8 februarie 1915, subordonaților săi de către generalul Michel-Joseph Maunoury, fost comandant al Armatei a VI-a franceze, la începutul războiului, cunoscută mai ales pentru episodul „Taxiurilor de la Marna”, după mijloacele cu care trupele au fost transportate pe front: „Anumite consilii de război au arătat o indulgență excesivă față de cei acuzați și dovediți de săvârșirea unor fapte foarte grave, precum jaful, abandonarea postului sau automutilarea. O astfel de indulgență, care nu poate fi scuzată și care nu poate fi explicată decât ca o slăbiciune culpabilă, constituie unul dintre cele mai mari pericole pentru disciplina din armată. Ea conduce la repetarea aceluiași greșeli și poate deveni, în situația în care este tolerată, un germene al înfrângerii”¹⁵.

Fenomenul automutilării în armata română

Și în armata română automutilarea era considerată de comandanții militari o crimă (în sensul de faptă penală), o infracțiune sinonimă cu dezertarea, iar pentru stoparea acestui fenomen, despre care aceștia credeau că ar fi putut afecta însăși puterea combativă a armatei, trebuiau luate neîntârziate și drastice măsuri.

Se pare că, în campania anului 1916, automutilarea devenise un adevărat fenomen în unele dintre regimentele române dislocate pe front, motiv pentru care sancționarea acestor fapte trebuia să fie pe măsura pericolului ce îl reprezenta. Din punctul de vedere al comandanților militari, automutilarea reprezenta un fenomen „contagios”, care diminuă spiritul combativ, în timp ce din punctul de vedere al celor în cauză, deși dureroasă, era o modalitate sigură de a scăpa, cel puțin temporar, de ororile din linia întâi.

Cele dintâi cazuri în armata română au fost semnalate la debutul campaniei, dar nu pe frontul principal din trecătorile Carpaților și din Transilvania, unde repetatele succese ale trupelor române erau aclamate de opinia publică, ci pe cel al Dunării și în Dobrogea, unde înfrângerile din toamna anului 1916 s-au ținut lanț. Evacuarea fără luptă a orașului Bazargic, în data de 4 septembrie, căderea cetății fortificate Turtucaia, în data de 6 septembrie, și abandonarea Silistrei, în data de 8 septembrie, a cărei apărare devenise „inutilă și periculoasă”¹⁶, au panicat opinia publică și au îngrijorat Marele Cartier General, determinând și schimbări la comanda marilor unități implicate.

Proaspăt numit la comanda Diviziei 9 Infanterie, unde îi succeda generalului Ioan Basarabescu, destituit pentru grave erori de comandă, generalul Nicolae Petala se adresa, prin Raportul nr. 231, din 7 septembrie 1916, comandantului Grupului de armate Sud, generalul Alexandru Averescu, informându-l că: „2/3 din oamenii răniți evacuați au numai răni la mâini, în special la mâna stângă sau la laba piciorului. Am credința că acești oameni și-au provocat singuri rănilor pentru a pleca de pe câmpul de luptă. Rog binevoii a ordona o expertiză medicală și a supune judecății această categorie de dezertori de la datorie; căci rămânând și aceștia nepedepsiți pe lângă mulțimea celorlalți, care își părăsesc șeful și steagul, răul se va întinde în proporțiuni la care nici nu ne așteptăm și cu asemenea trupe vom fi în curând lipsiți de orice putere combativă”¹⁷.

Generalul Nicolae Petala preluase o divizie afectată mai ales în privința moralului, întrucât nu fusese până atunci implicată în confruntări majore din care să fi rezultat pierderi considerabile în oameni sau în echipament militar¹⁸. Cu toate acestea, după cum reiese din raport, pe lângă 75% dintre răniți cu răni autoprovocate, mai era mulțimea celorlalți, fără a se specifica un număr, care, într-un fel sau altul, părăsiseră nepedepsiți câmpul de luptă, aspecte care țin de disoluția autorității de comandă și care vin să confirme cele susținute de istoricul Constantin Kirilescu.

În acest raport, se regăsesc majoritatea infracțiunilor de natură militară care țin de moral, precum dezertarea, automutilarea, respectiv, părăsirea câmpului de luptă, motiv pentru care, cel puțin în lucrarea de față, poate fi considerat un element de referință. Pe de-o parte, indică proporțiile fenomenului și arată o stare de fapt, iar pe de altă parte, prezintă un eșantion al moralului trupelor din Dobrogea, în toamna anului 1916.

Temerile că acest fenomen ar putea să devină atât de „contagios”, încât să afecteze iremediabil puterea combativă a unității, nu erau numai ale comandantului Diviziei 9 Infanterie, ci și ale majorității comandaților de unități din Dobrogea, ba chiar, am putea afirma, ale întregii ierarhii militare, cazul nefiind singular.

Prin Ordinul nr. 217, din 11 septembrie 1916, generalul Alexandru Hartel, comandantul Diviziei 5 Infanterie, dislocată rapid din Transilvania la Topraisar, transmitea subordonaților că majoritatea

răniților aduși de pe front prezentau răni numai la membrele superioare și ordona ca medicii militari să raporteze toate cazurile de asemenea natură, să constate dacă nu cumva soldații și-au provocat singuri rana. Iar în cazul că s-ar fi găsit vinovați de o asemenea faptă, urmau a se lua măsuri drastice în vederea stopării acelei stări de lucruri: „Faceți totodată cunoscut trupelor de sub comanda dumneavoastră că acești oameni vor fi traduși înaintea consiliului de războiu, declarați ca dezertori și împușcați fără cruțare”¹⁹.

Divizia 2 Infanterie, aflată sub comanda generalului Alexandru Socec, proaspăt adusă și aceasta în Dobrogea din rezerva Armatei I, se confrunta cu același gen de probleme, comandantul acesteia cerând unităților subordonate, prin Ordinul nr. 433, din 18 septembrie 1916, să raporteze cazurile cu soldați răniți la mâna stângă ori la laba piciorului, răni care ar fi putut proveni din rănire proprie intenționată, în scopul de a „scăpa” de pe front²⁰.

Pe frontul din Transilvania fenomenul a apărut câteva săptămâni mai târziu, în cea de-a doua etapă a campaniei, odată cu sporirea rezistenței opuse de către trupele inamice, cu creșterea în intensitate a contactelor cu acestea și, nu în ultimul rând, cu diminuarea numărului reușitelor militare ale trupelor române, care au culminat cu retragerea pe aliniamentele inițiale de plecare la ofensivă și cu trecerea la apărarea trecătorilor din Carpații Orientali și Meridionali.

La Armata de Nord, la 15 octombrie 1916, generalul Ion Istrati, comandantul Diviziei 7 Infanterie, a emis Ordinul nr. 560, cu mențiunea confidențial-personal, în care arăta: „Comandamentul observă că numărul răniților în mână, crește în mod îngrijorător, și crede că cei mai mulți se mutilează cu voință, cu scopul de a se sustrage din fața inamicului. Ordon ca toți cei ce se vor constata că s-au împușcat cu voință să fie executați imediat de comandanții respectivi. Medicii de la Ambulanțe vor constata și ei asemenea răniți și îi vor aresta, făcându-se răspunzători șefii ierarhici de neexecutarea ordinului de față. Acest ordin se va comunica trupelor sub arme”²¹.

Analizând ordinele emise și comparându-le pe cele de pe frontul dobrogean cu Ordinul nr. 560, emis de comandantul Diviziei 7 Infanterie, au reieșit asemănări, dar și deosebiri de substanță, în măsură să indice faptul că escaladarea fenomenului,

care părea să fi fost destul de răspândit pe ambele fronturi din România, era în legătură directă cu scăderea moralului trupelor și, în același timp, un efect indirect al deteriorării situației militare pe front.

Mai întâi, trebuie subliniat rolul personalului medical din ambulanța (punctul de prim ajutor, s.n.) unităților situate, de obicei, în imediata apropiere a câmpului de luptă, care intra în contact cu răniții, care primea astfel ordinul de a-i identifica și a-i tria după criterii, de această dată, altele decât cele strict medicale. De aici, probabil, și referirea comandanților de divizii la o necesară și obligatorie expertiză medicală, fără de care nu ar fi fost posibilă reprimarea cu discernământ a cazurilor înregistrate.

În accepțiunea tuturor comandanților de divizii ale căror ordine intră în analiza de față, personalul medical juca un rol primordial în identificarea celor culpabili de asemenea fapte. Aceștia trebuiau să identifice genul de răni asupra cărora plana o oarecare suspiciune că ar fi fost din categoria celor incriminate, să întocmească tabele nominale cu răniții suspecți de automutilare, pe care să le trimită la eșalon, pentru a se lua măsuri drastice în vederea stopării acelei stări de lucruri, după cum rezultă din mai multe ordine.

Dar cum arătau astfel de răni? Și cum și-ar fi putut da seama medicii militari că sunt în fața unui potențial vinovat de automutilare?

Într-un raport adresat medicului șef al Regimentului „Olt” nr. 3, din Divizia 2 Infanterie, medicul Batalionului 1, sublocotenentul Dumitru Sfîntescu, a consemnat unele dintre aceste trăsături: „Rănilor lor sunt suspecte ca localizare și prezintă caracterele rănirii prin împușcare de la mică distanță, adică plagă perforantă cu orificiile mari și neregulate, cu ruptura părților moi, și cu vecinătatea arsă în parte și înegrită de fum, pe un cerc cu raza de 2-3 cm”²².

La rândul său, locotenentul în rezervă Gheorghe Frânculescu, medicul Batalionului 3, din același regiment, raporta trăsături similare ale rănilor autoprovocate: „La toți acești răniți orificiile de intrare a glontului erau palmare, neregulate și prezentau toate o zonă largă de 2-3 până la 6 centimetri, de culoare neagră intensă, în apropierea plăgei, mai mult cenușie spre periferie. Spre periferie această zonă negrită se putea șterge; spre centru, adică în jurul plăgei, colorația aceasta neagră nu se

putea șterge, fiind epidermul impregnat cu părțile de pulbere sau epidermul este cauterizat²³.

Din analiza ordinelor emise, dar și din descrierea caracteristicilor acestor tipuri de răni, reiese că expertiza medicală era definitorie în segregarea celor răniți în luptă, de cei cu răni autoprovocate. Cu precizarea că aceștia, după cum stipula Ordinul nr. 560, nu urmau a fi deferiți spre judecată în consiliile de război, ci, cel puțin în unitățile Diviziei 7 Infanterie, urmau a fi executați pe loc de către comandanții lor.

Este evident că, în identificarea cazurilor suspecte de mutilări voluntare, medicii militari aveau rolul hotărâtor, altfel decât strict prin intermediul actului medical, care putea decide viața sau moartea celor acuzați de săvârșirea acestei fapte.

Există lucrări de specialitate în care este descris un astfel de episod, o eroare medico-judiciară am putea spune, care a costat viața unor soldați condamnați la moarte și executați, fără ca autoritățile să fi avut certitudinea vinovăției lor²⁴.

Este cazul unui medic militar francez, care, cu un simplu aviz, a trimis la moarte oameni nevinovați. Astfel, în urma unei proceduri de examinare medicală rapidă, care a avut loc pe frontul francez, în noaptea de 10/11 septembrie 1914, medicului șef al Corpului 15 Armată i-au fost prezentați 16 soldați răniți la mână sau la antebraț. A recunoscut, după o examinare rapidă, șase soldați culpabili de mutilări voluntare, opt soldați cu răni de război și două cazuri suspecte.

La 18 septembrie 1914, la Verdun, consiliul de război al Diviziei 29 Infanterie a condamnat la moarte șase soldați exclusiv pe baza certificatelor medicale, completate de către medicul șef, iar a doua zi, doi dintre aceștia au fost executați, în timp ce ceilalți patru au fost trimiși la închisoare. După câteva săptămâni, din brațul unuia dintre cei arestați a fost extrasă o bucată de șrapnel de proveniență germană, fapt ce a determinat suspendarea execuției sale și a celorlalți trei condamnați. Deși celui în cauză i-a fost comutată pedeapsa la 25 de ani de închisoare, iar, ulterior, a fost anulată definitiv de Curtea de Casație, cazul a fost înregistrat drept cel dintâi scandal public având drept subiect erorile justiției militare franceze.

Transformați, la ordin, în organe de anchetă, cu competențe specifice poliției militare, inclusiv cu competența de a aresta și de a deferi consiliilor

de război pe cei suspecți de a-și fi provocat singuri rănilor, medicii militari români și-au văzut modificat rolul ce le revenea prin vocație, acela de a trata și de a vindeca pe cei aflați în suferință.

Unii au manifestat rezerve, chiar și fără să fi știut de exemplul confratelui francez, elocvent fiind cazul medicului sublocotenent Dumitru Sfințescu, care a scris într-un raport constatator: „Menționez însă că examenul medical al plăgilor poate da indicii numai asupra distanței mici, în acest caz a împușcării și rămâne deci ca ancheta juridică să stabilească vinovăția suspecților²⁵”.

Cu toate acestea, dacă în fazele incipiente ale fenomenului, medicii urmau să se pronunțe în urma unor expertize, după care întocmeau liste cu cei în cauză, pe care le înaintau eșalonului superior, mai târziu, în cazul Diviziei 7 Infanterie, medicii au primit chiar dreptul de a-i aresta pe cei pe care îi considerau vinovați de automutilare.

De ce trebuiau arestați totuși soldații răniți, chiar dacă se răniseră singuri? Un posibil răspuns poate fi găsit în Raportul nr. 777, din 29 septembrie 1916, al comandantului Diviziei 2 Infanterie către Marele Cartier General, în care se arată că, odată trecuți de punctele de triaj, organizate de ambulanțele batalioanelor, soldații răniți erau repartizați către spitalele de campanie și de aici, în funcție de gravitatea cazurilor, către spitalele din interior, fără a se ține vreo evidență.

Mai bine spus, odată „scăpați” de triajul medicilor militari, soldații care erau acuzați că s-au mutilat pentru a scăpa de front erau foarte dificil de identificat și de adus în fața instanțelor militare: „Acestor oameni nu li s-au putut aplica restricțiunile prevăzute în ordinul confidențial, raporta comandantul Diviziei 2 Infanterie, generalul Alexandru Socec, de oare ce ei erau deja evacuați, probabil, pe la spitalul Cerna-Vodă sau Fetești (...). Vă rog să bine voiți a interveni ca imediat dupe (sic!) ce vor fi vindecați să fie retrimiși pe front chiar dacă nu vor mai fi apți pentru serviciul activ – fiind un exemplu pe viitor văzându-se că automutilarea se poate constata, iar autorii sunt dați judecății²⁶”.

Cea de-a doua trăsătură comună a rapoartelor analizate este referirea la măsurile de reprimare în sine pentru cei culpabili de asemenea fapte. Acestea indică grade diferite de acțiune, de la trimiterea lor în judecată, așa după cum propunea generalul Nicolae Petala, la o abordare mai severă precum

cea a generalului Alexandru Hartel, care solicita ca să fie trimiși înaintea consiliilor de război, declarați ca dezertori și împușcați fără cruțare, și până la măsura extremă, adoptată de generalul Ion Istrati, care cerea trupelor subordonate ca vinovații să fie executați imediat chiar de către comandanții lor.

Ce nu aveau în vedere cei trei comandanți de divizii era faptul că, la momentul întocmirii rapoartelor și redactării ordinelor în care se stabileau măsurile de reprimare, nu exista un cadru legal de reglementare, fapta nefiind prevăzută de Codul de justiție militară în vigoare la acea vreme. Ca atare, chiar și în situația în care un astfel de caz ar fi ajuns în fața consiliilor de război, acestea nu puteau incrimina fapta și nu puteau stabili o răspundere penală.

De aceea, în împrejurările „de inferioritate materială și deprimare sufletească”²⁷, pentru stabilirea unui cadru legal de reglementare, a fost nevoie să se „improvizeze” ceva pentru umplerea acestui gol legislativ, având în vedere că soluțiile păreau a lipsi cu desăvârșire.

Întreaga ierarhie de comandă era favorabilă eradicării acestui fenomen, de fapt a oricărui fenomen care ar fi putut afecta puterea combativă a unităților aflate în prima linie, moralul acestora ori siguranța statului. Chiar și regele Ferdinand I, în Ordinul Comandamentului de Căpetenie nr. 2262, din 11 octombrie 1916, dispunea: „În situația actuală nu admit să se vorbească de retragere... Orice defecțiune, orice idee de retragere nemotivată de presiunea reală a inamicului trebuie reprimată imediat cu pedepse capitale”²⁸.

Judecând după data la care a fost emis Ordinul nr. 2263, se constată că situația la care se referea regele Ferdinand I era una dificilă pentru România, nu numai în sectorul Armatei a II-a, căreia i se adresa și care, la acea dată, pierduse Brașovul, și trupele se retrăgeau, conform ordinului primit, spre Predeal și trecătoarea Bran-Câmpulung. Armata I rezista cu greu pe Valea Jiului, în sectorul Armatei de Nord, cea dintâi bătălie de la Oituz era în plină desfășurare, iar pe frontul din Dobrogea, Constanța fusese ocupată de inamic. De aici probabil, și fermitatea cu care Comandantul de Căpetenie al armatei române a dispus reprimarea oricărei defecțiuni, cu aplicarea imediată a pedepsei capitale.

Nu se poate concluziona că regele Ferdinand I ar fi făcut, prin acest ordin, o apologie a execuțiilor

sumare ori a aplicării discreționare a pedepsei cu moartea, chiar dacă în exprimarea sa a omis să menționeze etapa judecării celor considerați vinovați și, eventual, a aplicării pedepselor, inclusiv a pedepsei capitale, numai în baza unei hotărâri a instanțelor militare competente.

Dar cadrul legislativ care să ofere comandanților instrumente viabile de reprimare a acelor defecțiuni la care făcea referire suveranul încă nu exista. Și, chiar dacă ar fi existat, procedura judecării în Consiliul de război era greu accesibilă, de vreme ce unele unități erau permanent în contact cu inamicul ori se aflau în retragere, iar justițiabilii, în unele cazuri destul de numeroși, ar fi trebuit scoși din efectivele din linia întâi, și așa destul de rarefiate, ori păziți prin spitale și trimiși, uneori sub escortă, în fața instanțelor militare.

Probabil din aceste considerente, pentru a oferi comandanților de la toate nivelurile un instrument „util” în restabilirea disciplinei militare, a fost emis Ordinul circular nr. 10913, din 1 noiembrie 1916, o „improvizație”, după cum am denumit-o mai sus.

Ordinul era adresat comandamentelor de armată și diviziilor independente și, printre altele, modifica sensul art. 222, din Codul de justiție militară, care reglementa infracțiunea de lovire a inferiorului, care prevedea următoarele: „Se pedepsește cu închisoare de la 2 luni la 2 ani orice militar care lovește pe inferiorul său, afară de cazurile de legitimă apărare a sa proprie sau a altuia, sau în caz de raliere a fugarilor, sau de necesitatea de a opri jafurile sau devastarea”²⁹.

Astfel, prin Ordinul circular nr. 10913 al Statului Major General a fost modificat radical sensul prevederilor art. 222, din Codul de justiție militară, au fost diminuate până la estompere responsabilitățile faptei, iar cel mai grav, s-a dat o justificare legală unei infracțiuni, care a fost transformată din faptă penală în pedeapsă, eliminându-se în același timp limitele aplicării acesteia. Motivația invocată pentru toate aceste modificări a fost cea a interesului țării, iar ordinul menționa clar faptul că se impunea aplicarea pedepsei cu lovirea pentru orice abateri de natură a slăbi disciplina și elanul de luptă, având în vedere că, în concepția semnatarilor ordinului, totdeauna în timp de război, starea de drept a fost suspendată³⁰.

În ordinul sus-menționat, semnat de generalul Dumitru Iliescu, contrasemnat de Șeful Serviciului

Justiției Militare, generalul Gheorghe Cereșeanu, se arăta: „Această stare ne îndreptățește să dăm interpretarea cea mai largă textelor existente pentru a putea aplica o grabnică și exemplară represiune în armată, și chiar să creiăm mijloace în asemeni circumstanțe, absolut neprevăzute de legiuitor. Vă rugăm deci să reglementați pedeapsa cu lovire cum veți crede de cuviință, fără altă limită de cât al interesului țării”³¹.

Este evident faptul că, printr-un un act eminent administrativ, nu se putea modifica o lege, o normă care parcursese întreaga procedură legislativă și care fusese votată de Parlament și publicată în Monitorul Oficial. Mai mult, în argumentarea emiterii acestui ordin, s-a invocat, ca o aparență de legalitate, *suprimarea* de către vrăjmașii noștri a oricăror urme de reguli de drept, precum și cerința unei *coeziuni* a armatei noastre, alături de necesitatea unor eforturi extraordinare.

În mod logic, în eventualitatea în care argumentele șefului Statului Major General, generalul Dumitru Iliescu, chiar ar fi fost veridice, aspect față de care nu ne putem pronunța, contramăsura ar fi trebuit, eventual, îndreptată împotriva inamicului, și nu împotriva propriilor soldați. În logica ordinului, din cauza suprimării regulilor de drept de către vrăjmașii noștri, se reglementa bătaia propriilor soldați, așteptându-se ca această măsură să aibă drept efect întărirea coeziunii armatei.

Efectele acestei „liberalizări” în combaterea fenomenului automutilării este dificil, dacă nu imposibil de cuantificat. Nu au fost colectate niciun fel de date și nu există analize statistice pe acest subiect în perioada analizată de noi, care să indice dacă măsura a dus la rezultate benefice sau nu.

Cert este că, odată oficializată, bătaia, ca metodă de disciplinare, care pare să fi devenit în timp o practică curentă, fiind descrisă și în lucrări memorialistice care tratează perioada de referință. Unul dintre cazuri este descris, nu neapărat ca o măsură împotriva automutilării, de către un ofițer din Misiunea Militară Franceză: „Când nu erau mulțumiți, colonelul, comandantul și căpitanul își revărsau cu toții mânia pe sergenți, caporali și soldați, lovindu-i în față cu bastonul ori cu pumnul. Dacă așa ceva s-ar fi întâmplat la noi (în armata franceză, s.n.), ar fi fost sfâșiati”³².

Elaborarea cadrului normativ referitor la automutilare

Cadrul legal care a permis reprimarea automutilării a fost adoptat totuși într-un ansamblu de norme juridice, emise ca urmare a nevoii de sprijin legislativ a efortului de război, fiind necesară modificarea Codului de justiție militară. Proiectul fusese elaborat încă de la începutul anului 1916, în timpul mandatului de premier și ministru de război al liberalului Ion I.C. Brătianu, și s-a concretizat prin *Legea nr. 3245, din 21 decembrie 1916, privitoare la suprimările, modificările și adăugirile de făcut codului de justiție militară pentru timpul de mobilizare și război*³³.

Prin această modificare a fost adăugat Titlul II adițional, considerat a fi fost una dintre cele mai importante măsuri legislative adoptate în acea perioadă, un act fundamentat juridic pe elemente de psihologie militară³⁴. Succint, întreaga materie specială referitoare la justiția militară a fost modificată ținându-se cont de trebuințele de neapărată reprimare a unor fapte, pe baza principiului conform căruia modul de organizare a justiției militare are un rol important în întărirea și dezvoltarea disciplinei militare.

Capitolul V al Titlului II adițional stabilea circumstanțe agravante, în situația în care faptele ar fi fost săvârșite în timp de mobilizare sau de război, și sporea limitele pedepselor aplicabile unor fapte penale, față de limitele stabilite anterior, valabile pe timp de pace.

În același context, s-au adăugat și prevederile cu privire la infracțiunea de automutilare. Astfel, conform art. 55 introdus de Titlul II adițional, mutilarea cu voința sa, sau mutilarea altuia, cu voința acestuia, respectiv, agravarea cu voință a rănilor sale sau ale altuia, se pedepsea cu moartea, pe timp de război, și cu reclusiunea, pe timp de mobilizare.

Pentru o corectă înțelegere a fenomenului, trebuie spus că reclusiunea era o pedeapsă reglementată de art. 15 și urm. din Codul penal (1864), următoarea în ordinea descrescătoare a importanței după munca silnică (pe viață sau pe o perioadă determinată). Reclusiunea presupunea din partea celui condamnat un regim de muncă obligatoriu, mai puțin sever decât munca silnică, condamnatul fiind încătușat, închis într-o „casă de muncă” și întrebuițat pentru diverse lucrări, pentru care primea o plată care era împărțită cu statul.

Cert este că a existat un cadru legal pentru combaterea fenomenului automutilării abia din data de 21 decembrie 1916, odată cu introducerea art. 55, din Titlul II adițional, cu competența judecării acestor fapte de către curțile marțiale, instanțe militare care înlocuiseră consiliile de război, iar detaliile privind modalitatea de aplicare a legii au apărut mai târziu, în data de 24 ianuarie 1917, când a fost emis Ordinul circular nr. 15574. Acesta era semnat de șeful de Stat Major General al Armatei, generalul Constantin Prezan, conținea sintagma *Din Înalt Ordin*, care arăta că întrunea inclusiv consimțământul regelui Ferdinand I, în calitatea sa de Comandant de Căpetenie al Armatei, și preciza modalitatea în care se va ajunge la aplicarea pedepsei cu moartea, pentru cazurile de mutilare cu voința sa, sau de mutilare a altuia cu voința acestuia, și agravarea cu voință a rănilor sale sau ale altuia.

Ordinul venea cu precizări pentru membrii completelor de judecată ale curților marțiale și împărțea pe vinovați de săvârșirea acestei fapte în trei categorii, de care cei vizați trebuiau să țină seama în aplicarea legii. Astfel, în eventualitatea cererilor de grațiere, de comutare sau de reducere din pedeapsă, făcute de cei condamnați pentru aceste fapte, urma a se avea în vedere ca aceia care, prin actul mutilării, deveniseră cu totul improprii serviciului militar, precum și cei care, prin sentința de condamnare a curților marțiale, întruniseră unanimitatea voturilor pentru condamnare, indiferent dacă deveniseră sau nu improprii serviciului militar, urmau a fi executați.

Singura categorie de condamnați care beneficiau a priori de o oarecare formă de clemență erau cei care primiseră decizie de la curțile marțiale cu majoritate de voturi, cu condiția ca executarea hotărârii să le fi fost suspendată, conform art. 144, din Codul de justiție militară, de către comandanții militari ai eşaloanelor pe lângă care funcționau structurile care judecaseră cauza. Această categorie urma să fie trimisă pe front, dându-li-se posibilitatea ca, în serviciul activ, să-și repare astfel greșelile comise și, la propunerea șefilor ierarhici, să poată beneficia de grațiere.

Concluzii

Din cele prezentate în cadrul lucrării, rezultă câteva dintre trăsăturile fenomenului automutilării: caracterul universal, natura umană a atitudinii, lipsa

elementului național, al originii sociale sau de rasă. Automutilarea s-a manifestat pe fondul unor traume psihice ale subiecților, în structuri militare cu moralul grav afectat, iar din punctul de vedere al consecințelor pentru acțiunea militară, fenomenul este considerat periculos, din cauza potențialului de contagiune în rândul combatanților, în special în rândul celor care, în epocă, erau considerați ca făcând parte din categoria „gradelor inferioare”. Automutilarea implică acțiuni dureroase, traumatizante fizic și psihic, dar care nu pun viața în pericol, au ca obiectiv egoist evacuarea din linia întâi, iar ca efect indirect, slăbirea capacității combative a trupelor.

Contrar tuturor aparențelor, în mod oficial, în perioada Războiului pentru Întregire, în armata română automutilarea nu a reprezentat un fenomen, sau, cel puțin, așa reiese din sinteza generalului Gheorghe Cereșeanu, intitulată „Monografia justiției militare în timpul războiului nostru”³⁵. Această lucrare cuprinde descrierea activităților desfășurate în domeniul justiției militare, a modificărilor legislative, survenite de la intrarea României în război și până la 1 iunie 1918, precum și o statistică a activității curților marțiale, având anexate mai multe tablouri (tabele, n.n.).

Cel dintâi tabel, intitulat „Tablou statistic numeric de infractori condamnați de Curțile Marțiale și Consiliile de război de pe lângă marile unități ale armatei de operațiuni, în timpul campaniei 1916-1918, până la 1 iunie 1918”³⁶, prezintă condamnările fiecărei curți marțiale, repartizate pe faptele incriminate.

Din cele consemnate în acest tabel, reiese, după date oficiale, amploarea fenomenului infracțional specific instituției militare, din cele 6.628 de condamnări, pronunțate de la declararea mobilizării și până la 1 iunie 1918, când, în conformitate cu prevederile Păcii de la București, a avut loc demobilizarea armatei, cele mai multe, 4.324 de condamnări, au fost pronunțate pentru dezertare, care, cu 65,24% din totalul condamnărilor, poate fi considerat un fenomen cu adevărat îngrijorător.

Celelalte fapte incriminate, în număr de 31, pentru care au fost pronunțate, de asemenea, condamnări, au împărțit diferența procentuală, înregistrând însă cifre semnificativ mai reduse, iar *automutilarea*, cu 59 de condamnări consemnate, are un procent nesemnificativ, de 0,89 din total.

Cel de-al doilea tabel, intitulat *Tablou statistic numeric pe grade și fapte de condamnăți la moarte de instanțele penale militare în timpul războiului 1916-1918 executați până la 1 iunie 1918*³⁷, prezintă sentințele de condamnare la moarte, executate, repartizate pe fapte incriminate, respectiv, pe consilii de război/curți marțiale. Astfel, dintre cele 10 condamnări la moarte pentru cazuri de automutilare, care au fost puse în executare, una este consemnată la curtea marțială a Armatei I, un număr de 4 sunt consemnate la curtea marțială a Diviziei 15, iar un număr de 5, adică jumătate din totalul celor executate, au fost pronunțate la Divizia 7 Infanterie.

Cu toate acestea, sub aspectul întinderii fenomenului, datele de mai sus nu pot fi decât orientative, având în vedere, pe de-o parte, faptul că, la sfârșitul perioadei analizate, rămăsese nefinalizate³⁸, în instrucție, în judecată și în suspensie, un număr de 11.085 de cazuri, iar pe de altă parte, faptul că, prin Decretul-lege nr. 1547, din 9 aprilie 1920, automutilarea a făcut parte dintre faptele care au fost amnistiate la terminarea războiului, într-un ansamblu de acte de clemență, având drept obiectiv, mai mult sau mai puțin declarat, pacea socială³⁹.

Concluzia este că asimilarea automutilării cu dezertarea, sub aspectul gravității și consecințelor celor două fapte, după cum era considerată de unii comandanți din acea vreme, nu are baze reale, raportul procentual al celei dintâi fiind unul cu adevărat nesemnificativ.

Pe de altă parte, este foarte probabil ca nu toate aceste fapte să fi fost raportate sau instrumentate, conform prevederilor regulamentare și legale, diferența dintre numărul real al acestor cazuri, imposibil de cuantificat, și cifrele oficiale fiind dată de temerile, abordarea și inițiativa justițiară a unora dintre comandanții de la diferite niveluri de comandă.

NOTE:

1 Alexandru Averescu, *Notițe zilnice din război*, vol. II, Editura Militară, București, 1992, p. 15.

2 Constantin Kirițescu, *op.cit.*, p. 581.

3 Teresa Iacobelli, *Death or deliverance. Canadian courts martial in the Great War*, UBC Press, Vancouver, 2013, p. 44.

4 Sir Andrew MacPhail, *Official History of the Canadian Forces in the Great War, 1914 -1919: The Medical Services*, Ottawa, 1925, p. 279.

5 Julian Putkowski, Julian Sykes, *Shot at dawn, Executions in World War One by authority of the British Army Act*, Pen & Sword Books Ltd., South Yorkshire, England, 2006, p. 48.

6 *Cases of malingering by troops*, October 1914 to March 1915 (catalogue reference WO 154/14), <https://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/loyalty-dissent/self-harm-hand-wounding/>, accesat la 03.01.2021.

7 Sir Andrew MacPhail, *op.cit.*, p. 279.

8 [War Office], *Manual of military law. Rules for Field Punishment*, London, 1914, p. 721.

9 *Cases of malingering by troops*, October 1914 to March 1915 (catalogue reference WO 154/14). <https://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/loyalty-dissent/self-harm-hand-wounding/>, accesat la 03.01.2021.

10 *The Indian Army Corps*, în textul original.

11 *Malingering* (eng.), în textul original, *to feign sickness in order to avoid duty* (a simula o boală, cu scopul de a evita datoria, t.n.), *The Wordsworth English Dictionary*, Wordsworth Editions Limited, London, 2007, p. 546.

12 *Cases of malingering by troops*, October 1914 to March 1915 (catalogue reference WO 154/14), <https://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/loyalty-dissent/self-harm-hand-wounding/>, accesat la 03.01.2021.

13 Emmanuel Saint-Fuscien, *À vos ordres? La relation d'autorité dans l'armée française de la Grande Guerre*, Édition de l'EHESS, Paris, 2011, p. 151.

14 Vincent Suard, "La justice militaire française et la peine de mort au début de la Première guerre mondiale", *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, tome 41 N°1, Janvier-mars 1994, p. 141.

15 *Ibidem*, p. 147.

16 Constantin Kirițescu, *op.cit.*, p. 349.

17 [Arhivele Militare Naționale Române], fond *Armata Dobrogei*, dosar nr. 89, f. 2.

18 Constantin Kirițescu, *op.cit.*, p. 342.

19 [Arhivele Militare Naționale Române], fond *Brigada 5 Artilerie, Ordine operative (15 august -1 noiembrie 1916)*, dosar nr. 3, f. 92.

20 [Arhivele Militare Naționale Române], fond *Marele Cartier General*, dosar nr. 524, f. 112.

21 [Arhivele Militare Naționale Române], fond *Divizia 7 Infanterie*, dosar nr. 144, f. 111.

22 [Arhivele Militare Naționale Române], fond *Marele Cartier General*, dosar nr. 524, f. 111.

23 *Ibidem*, f. 112 -113.

24 Emmanuel Saint-Fuscien, *op.cit.*, p. 151.

25 [Arhivele Militare Naționale Române], fond *Marele Cartier General*, dosar nr. 524, f. 111.

26 *Ibidem*, f. 115.

27 Constantin Kirițescu, *op.cit.*, p. 390.

28 [Marele Stat Major], Serviciul Istoric, *România în Războiul Mondial, 1916 -1919*, vol. 2, partea I, Documente, Anexe, Imprimeria Națională, București, 1924, pp. 189 -190.

29 *** *Codul de justiție militară*, Monitorul Oficial nr. 40, din 24 mai 1881, p. 1226.

30 *Notă informală*. Cu toate că practica lovirii inferiorilor avea o îndelungată și statornică tradiție în Armata României moderne, în pofida ordinelor principelui și regelui Carol I,

vezi operele literare ale lui Anton Bacalbașa, Al. Vlahuță, Gh. Brăescu ș.a.

31 [Arhivele Militare Naționale Române], fond *Marele Cartier General*, dosar nr. 524, f. 145.

32 Marcel Fontaine, *Jurnal de război. Misiune în România: noiembrie 1916 - aprilie 1918*, Editura Humanitas, București, 2016, p. 92.

33 *** *Monitorul Oficial*, partea I, nr. 224, din 28 decembrie 1916, pp. 7529-7530.

34 Petrache Zidaru, *Tribunalele militare, un secol și jumătate de jurisprudență (1852-2000)*, Editura Univers Juridic, București, 2006, p. 70.

35 [Arhivele Militare Naționale Române], fond *Marele Stat Major, Secția a III-a Operații*, dosar 924, f. 1-12.

36 *Ibidem*, f. 9.

37 [Arhivele Militare Naționale Române], fond *Marele Stat Major, Secția a III-a Operații*, dosar 924, f. 10.

38 *Ibidem*, f. 12.

39 *Monitorul Oficial*, partea I, nr. 8, din 15 aprilie 1920, p. 586.

BIBLIOGRAFIE

*** *Arhivele Militare Naționale Române*.

*** *The Wordsworth English Dictionary*, Wordsworth Editions Limited, London, 2007.

*** *Monitorul Oficial*, partea I, nr. 224, din 28 decembrie 1916.

*** *Monitorul Oficial*, partea I, nr. 8, din 15 aprilie 1920.

*** *Codul de justiție militară*, *Monitorul Oficial* nr. 40, din 24 mai 1881.

[War Office], *Manual of military law. Rules for Field Punishment*, London, 1914.

[Marele Stat Major], Serviciul istoric, *România în Războiul Mondial, 1916-1919*, Imprimeria Națională, București, 1924.

Averescu Alexandru, *Notițe zilnice din război*, vol. II, Editura Militară, București, 1992.

Fontaine Marcel, *Jurnal de război. Misiune în România: noiembrie 1916 - aprilie 1918*, Editura Humanitas, București, 2016.

Iacobelli Teresa, *Death or deliverance. Canadian courts martial in the Great War*, UBC Press, Vancouver, 2013.

Kirițescu Constantin, *Istoria războiului pentru întregirea României*, vol. I, II, Editura Stiințifică și Enciclopedică, București, 1989.

Sir MacPhail Andrew, *Official History of the Canadian Forces in the Great War, 1914-1919: The Medical Services*, Ottawa, 1925.

Putkowski Julian, Sykes Julian, *Shot at dawn, Executions in World War One by authority of the British Army Act*, Pen & Sword Books Ltd., South Yorkshire, 2006.

Saint-Fuscien Emmanuel, *À vos ordres? La relation d'autorité dans l'armée française de la Grande Guerre*, Édition de l'EHESS, Paris, 2011.

Suard Vincent, "La justice militaire française et la peine de mort au début de la Première guerre mondiale", *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, tome 41 N°1, Janvier-mars 1994.

Zidaru Petrache, *Tribunalele militare, un secol și jumătate de jurisprudență (1852 - 2000)*, Editura Univers Juridic, București, 2006.

<https://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/loyalty-dissent/self-harm-hand-wounding/>